

УДК 342(73)

*І. Д. Сліденко,
канд. юрид. наук, доцент Міжнародного гуманітарного ун-ту*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ МІСЦЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В МЕХАНІЗМІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ США

Інтерес до фундаментальних питань, пов'язаних із функціонуванням правової демократичної держави, виправданий та необхідний з боку дослідників конституційно-правової матерії. Держава і її інститути — не статичний механізм, а такий, що постійно розвивається, удосконалюється, модернізується, оскільки ідеальна її форма навряд чи може бути, а існування і розвиток держави — це шлях наближення до її ідеальної форми. Нові реалії, породжені новими завданнями, здатні по новому впливати на здавалося б уже досить вивчені та давно знайомі ключові моменти буття правової держави. Закладений в теорії органічного конституціоналізму творчий потенціал, розкриває нові можливості більш раціонального його застосування. Демократія не панацея, але можливий ефективний інструмент розбудови правової держави, суспільства справедливості.

Принцип розподілу влад невід'ємний від понять про стандарти правової держави. Розподіл влад є одним з мінімально необхідних стандартів, визначальним критерієм для правової держави, поряд з верховенством права, пріоритетом прав людини і т. д. До такого мінімального стандарту, з упевненістю слід включити конституційну юстицію — інститут в значній мірі обумовлений принципами правової держави, як то верховенства конституції, розподілу влад та інше, існування якого має сенс лише в зв'язку з цими принципами, а отже і з існуванням дійсно правової держави.

Дослідження проблем, пов'язаних із дією принципу розподілу влад та конституційною юстицією, на Заході має більш як вікову історію. Для України лише її незалежність стала поштовхом до теоретико-прикладних досліджень у цьому напрямку для вітчизняних науковців. Деякі питання в бінарній системі розподіл влад — конституційна юстиція, на сьогодні чекають свого вирішення, шляхом нового осмислення, ревізії традиційних уявлень, через свою складність та неоднозначність. Проблему місця і ролі конституційної юстиції в системі стримувань і противаг, як практичному втіленні принципу розподілу влад, сміливо можна віднести саме до такого роду питань. Пошуки вирішення цієї проблеми мають не лише неабияке теоретичне значення, але й суто практичне. Це стосується, насамперед, країн де відсутні демократичні традиції, а державний механізм не має рис завершеності, тобто країн, які знаходяться в трансформаційному переході від одного типу держави та суспільства до іншого. Практична сторона цієї проблеми містить у собі вирішення такої основоположної складової функціонування правової демократичної держави, як створення найбільш ефективною та досконалою системи стримувань і противаг,

і наближення, таким чином, держави до її ідеальної форми. Як показує досвід державного будівництва посттоталітарних країн, саме створення ефективної системи стримувань і противаг викликає значні труднощі, а відсутність її гарантує нестабільність усіх сторін державного життя, та ускладнює дійсне реформування держави та суспільства, викликаючи до життя постійні кризові ситуації, пов'язані з використанням влади, унеможливорює або ускладнює надбань демократії, затримує держави, що трансформуються, в стадії переходу.

Цікавий факт. В основі американської моделі представницької демократії лежать три елемента, які тим чи іншим чином пов'язані з використанням влади: принцип розподілу влад, принцип федералізму та принцип судового нагляду за конституційністю законів. Проте ні Конституція США, ні статuti не містять навіть і натяку на розподіл влад чи конституційну юстицію. Ця, здавалося б, незначна деталь вказує на основну особливість американської правової системи — зневага до позитивного права, і акцентування уваги на практичному боці. При цьому американська модель розподілу влад втілена в життя найбільш логічно та послідовно. Зважаючи на той факт, що в даному сенсі практична сторона майже завжди асоціюється з діяльністю судової влади (суд творець права), навіть такий, здавалося б, далекий від безпосередньої теми дослідження факт, показує дійсну роль Верховного Суду США (далі — Суду), який уособлює американську модель конституційної юстиції в державному механізмі під назвою стримування і противаги.

Стабільність підвалин функціонування правової системи та держави в цілому — запорука стабільного розвитку суспільства. В цьому плані США подали світові як найкращий приклад. Двохсотлітня Конституція США (далі — Конституція) із закладеними в неї принципами вільного суспільства та демократії є беззаперечною стабілізуючою складовою американської демократії. Створений Конституцією державний механізм, який на той час був унікальним завдяки своїй абсолютній новизні, до сьогодні є однією з основних цінностей демократії та органічного конституціоналізму.

Конституція, невелика за об'ємом та використаною термінологією (близько 120 термінів), не містить і натяку на терміни «принцип розподілу влад», «конституційна юстиція» або «стримування і противаги». Хоча з семи статей Конституції — п'ять тим чи іншим чином інституціоналізують принцип розподілу влад, з якого беруть свій початок і стримування, і противаги, і конституційна юстиція. Хід Філадельфійського конвенту, логіка творців Конституції вказують на те, що вона створювалась з однією єдиною метою — установити справедливий державний лад, створити захист від будь-якої тиранії шляхом особливої організації механізму здійснення влади у федерації — розподілу влад.

Головна ідея, яку було покладено в основу цього принципу — ретельна збалансованість гілок влади, що опосередковує її розподіл, для того, щоб виключити навіть можливість концентрації влади в одних руках. США на період прийняття Конституції вже мали гіркий досвід «тиранії» законодавчого органу (Конституції Пенсільванії 1776 р.), до речі добре описаний Т. Джефферсоном в «Нотатках про штат Вірджінію» з його класичною фразою: «173 деспоти бу-

дуть пригнічувати народ так само, як і один» [1]. Страх перед законодавчою владою пронизує сторінки «Федераліста». Але конструюючи судову владу, в будь-якому випадку передбачалось використовувати її як протидію законодавчій, у випадку коли б остання переросла у тиранію «більшості». При цьому використовується концепція «обмеженого» правління, де за законодавчою владою фіксувались постійні повноваження (хоча в подальшій практиці Суд своїми тлумаченнями пішов значно далі конституційного тексту).

Ідея збалансованості наочно матеріалізувалась у систему стримувань і противаг. По суті вона складає її ядро, контрбаланси засновані на обмеженні влади та взаємному контролі. Проте, Конституція лише натякає на те як, яким чином, ця збалансованість повинна втілюватись у життя, між іншим без вказування механізмів та засобів її реалізації. Отже, реальною конструкцією принципу розподілу влад по-американськи стала система стримувань і противаг (навіть сам термін виник значно пізніше, що є непрямим доказом того, що фундатори американської держави досить чітко уявляли державний механізм в теорії, проте слабо на практиці).

Впливові дослідники американського конституціоналізму вважають, що сучасна система стримувань і противаг остаточно сформувалась під дією чотирьох факторів: конституційного нагляду, зростання влади Президента, особливої ролі адміністративних органів та зростання ролі Конгресу [2]. З переліку видно, що дійсно справжнім удосконаленням «каркасу» розподілу влад, з якого до того ж фактично розпочалось функціонування системи стримувань і противаг (навіть історично з'явилось першим) є інстальований в неї інститут конституційної юстиції, адже останні три чинники є факторами впливу, не більше. Фактично це дає привід стверджувати, що саме розподіл влад є генеруючим фактором щодо конституційної юстиції. Хоча правильніше було б вести мову дещо в іншому ключі, а саме розподіл влад (жорсткий) має наслідком необхідність існування органу наділеного арбітражною функцією, який насамперед існує у вигляді контрбалансу по відношенню до розділених влад, виконуючи при цьому роль контрольної інстанції державного механізму. Цей же орган конструктивно завершує систему стримувань і противаг (знову ж таки, вищенаведений перелік дає лише одне функціональне нововведення — конституційну юстицію), тобто необхідність в функціонуванні розподілу влад заснованого на «конфронтаційному» обособленні гілок влади (з урахуванням концепції «обмеженого правління»), вимагає додаткових «містків» між цими владами, та додаткових засобів для протидії їм. Додатковий фактор, що інституціоналізує конституційну юстицію, і до того ж впливає на сенс її діяльності, концепція «конституційного правління», яка вимагає обмеження державної влади в цілях захисту прав особи.

Практичне втілення в життя моделі розподілу влад у США потребувало нетривіального вирішення основних проблем пов'язаних із функціонуванням системи стримувань і противаг. Насамперед, ця система була заснована таким чином, що між гілками влади існує постійний стан напруги, сконструйованої штучно, яка, в свою чергу, є запорукою підтримання стану рівноваги всієї систе-

ми [3]. Далі, конструкція стримувань і противаг була направлена на обмеження, в першу чергу, законодавчої влади, підсилення виконавчої, при цьому констатувалось відокремлення (повна автономія) судової влади.

Таким чином, в самому механізмі системи стримувань і противаг, закладено конфронтацію між законодавчою та виконавчою владами і арбітра між ними — для судової. Вкупі зі специфікою повноважень Суду, роллю судів в американській правовій системі, наявністю писаної Конституції, організацією держави на засадах федерації все це викликало появу нового інституту — конституційної юстиції. З іншого боку, американський державний механізм побудовано на основі взаємного контролю і самоконтролю, саме цьому факту система стримувань і противаг завдячує ефективності своєї роботи. Проте, стрижнем механізму взаємного контролю була і залишається судова влада, в першу чергу завдяки використанню принципу конституційного контролю.

Дійсну роль конституційної юстиції в системі стримувань і противаг, державного механізму США можливо визначити завдяки твердженню про необхідність уряду (тобто влади в цілому) здійснювати самоконтроль [4]. Орган, на який покладено основний тягар самоконтролю уряду — Суд.

Ведучи мову про місце і роль конституційної юстиції в механізмі стримувань і противаг, потрібно згадати той факт, що в період фундації державного механізму, на законодавчому рівні, створення подібного інституту чи наділення відповідними повноваженнями певного органу всерйоз не розглядалось. Подібна функція не передбачена за судовою системою, про що напевно свідчать ст. 3 Конституції та Закон про судову владу 1789 р. Проте А. Гамільтон саме за судовою владою визнавав майбутнього носія повноважень конституційного контролю. На сторінках «Федераліста» він виклав цілу низку аргументів на користь наділення Суду повноваженням перевірки конституційності законів, саме в зв'язку з його взаємодією з законодавчою та виконавчою владами, тобто в сучасному розумінні — в механізмі стримувань і противаг. Основна його теза: «Коли воля легіслатури, яка оголошена в статутах, приходиться у протиріччя з волею народу, яка оголошена в конституції, судді повинні керуватись останньою, а не першими» [5]. Далі автор вважає, що лише Суд в змозі встановлювати конституційність актів легіслатури, оскільки конгрес не може бути суддею фактично власних повноважень. Очевидно, що це б входило в протиріччя з відомим принципом «ніхто не може бути суддею у власній справі», та принципом взаємного контролю. Саме з таких позицій виходив Д. Маршалл, започатковуючи конституційний контроль в 1803 р. у відомій справі *Marbury v. Madison*.

Отже, конституційний контроль виник з надр американської правової системи як результат досвіду країн, що започатковували елементарну базу органічного конституціоналізму, власного досвіду та уявлень про ідеальний державний механізм, як нагальна потреба держави та суспільства, які динамічно розвивались. Самою природою повноважень Суду, роллю судів, формою Конституції, особливостями побудови механізму розподілу влад, стало можливим виникнення нового інституту у правовій системі США.

Роль Суду, як органу конституційної юстиції у системі стримувань і противаг, визначається тими засобами впливу, інструментарієм, який обумовлює вплив Суду на інші суб'єкти системи. Основна, так би мовити, визначальна роль Суду, яка обумовлює його зв'язок з іншими гілками влади і відводить йому специфічне місце в балансі влад, характеризується іманентно належним функціональним призначенням, що виявилось в ході практичної діяльності Суду — арбітр гілок влади. Сама ідея розподілу влад по-американськи для того, щоб змусити розділені влади працювати в єдиному механізмі, в своїй основі має протистояння двох гілок влади — законодавчої і виконавчої. Це, в свою чергу, визначає арбітражну роль Суду саме як органу конституційної юстиції. Основне його завдання при цьому — не давати конфронтації між гілками влади переростати у відкритий конфлікт. І такий його інструмент, як перевірка конституційності актів законодавчої і виконавчої влади, повністю цьому сприяє.

Особлива роль Суду, як органу конституційної юстиції, в системі стримувань і противаг, пов'язана з тим, що в американській моделі розподілу влад найбільш впливові контрбаланси направлені на протидію законодавчій владі, а виконавча, в особі президента, має певну перевагу. Творці Конституції не уявляли ситуації, яку пізніше охрестили «імперським президентством». В зв'язку з цим особливо цінні повноваження Суду, які дозволяють йому ефективно протидіяти, виконавчій владі, що й було наочно продемонстровано, наприклад у відомій справі про конфіскацію сталі [6].

Проте, ефективна протидія Суду у необхідних випадках можлива і проти законодавчої влади [7]. Щодо контрбалансів Суду, як органу конституційної юстиції, відносно законодавчої і виконавчої влади слід відзначити поступове їх застосування, причому контроль за актами президента Суд почав застосовувати значно пізніше (через 170 років), в період значного посилення ролі президента в системі стримувань і противаг [8]. Цей факт вказує на кардинальне місце Суду в системі стримувань і противаг. Додатковим аргументом, що констатує саме таке місце Суду є так звана «теорія маятника» [9]. Суть її в тому, що протягом всієї історії США, поступово підсилювалась позиція однієї з гілок влади, законодавчої чи виконавчої. За умов коливань «маятника повноважень» Суд виконує роль механізму, що контролює процес коливань, обмежує «амплітуду» коливань, не дозволяючи одній з гілок влади порушувати межі свого функціонального призначення (проте не на шкоду ефективності управління), при цьому можливість такої «шкоди», також визначається Судом.

Оскільки практичне втілення принципу розподілу влад, під назвою стримування і противаги в дійсності ніколи не співпадало з тією моделлю, яка була зафіксована у Конституції, і залежала від прагматичних потреб правлячих еліт, історичних перипетій і т. д. (що в т. ч. знайшло своє теоретичне обґрунтування в концепції поза конституційного правління, яка в свою чергу завдала значного впливу на діяльність виконавчої гілки влади. Причому колізія між доцільністю поза конституційного правління та принципом конституційної законності кожен раз вирішується виходячи з розстановки політичних сил, Конгресу та президента, політичної ж доцільності та за участю Суду в його якості

арбітра), засобом корегування «великого принципу» згідно політико-економічних і соціальних чинників, які постійно змінюються, фактором сприяння, модифікації і пристосування принципу розподілу влад став Суд, саме як орган конституційної юстиції. В цьому і полягає основна цінність і особливість системи балансу влад, здатність адаптуватись до обставин, які постійно змінюються, а суд фактично був і є інструментом цієї адаптації. Значно полегшувала роботу Суду в цьому напрямку не зв'язаність Суду власними прецедентами, доктринами і т. д., що протирічить доктрині загального права, і в цілому підтверджує тезу про те, що Суд як орган конституційної юстиції значно відрізняється від суду в розумінні цього органу з позицій цієї правової системи, тобто відбувся процес умисної трансформації цього органу, для виконання специфічної функції в механізмі здійснення державної влади. Таким чином, за Судом, закріпилась гармонізуюча роль. Причому, повноваження Суду, як органу конституційної юстиції, головне серед яких — казуальне тлумачення Конституції, а отже цінностей, які в неї проголошуються — чи не єдиний засіб такої гармонізації, зважаючи на особливості американської правової системи.

Функціональна характеристика механізму стримувань і противаг дає змогу визначити ще одну сторону в діяльності Суду в якості його складової частини. Серед причин фундації цього механізму, основні:

1. Запобігання узурпації влади;
2. Забезпечення стабільності державно-правових інститутів;

3. Забезпечення безперервності функціонування державної влади. Саме в забезпеченні поєднання стабільності та розвитку полягає основне призначення Суду. Суд охороняє Конституцію, яка «повинна жити в віках» [10], а значить, охороняє стабільність держави, уособленням якої і є Конституція. Фактором, що сприяє такій ролі Суду, є повноваження його членів, які практично довічні.

Крім цих, основних факторів, які визначають роль Суду, у механізмі балансу влад можливо виділити також охоронну роль, яка виявляється в контролі Суду за додержанням принципу розподілу влад, а також охороні основних конституційних засад представницької демократії, і інтегративну функцію. Причому інтегративна роль Суду проявляється навіть у тому, що Суд, як носій повноважень конституційної юстиції, став тим збуджуючим фактором, що привів у дію механізм балансу влад і постійно змушує його працювати. При цьому вирішується парадокс: як уряд, заснований на розподілі влад, примусити працювати, як єдине ціле [11].

Ще один фактор, який показує дійсну роль Суду, як органу конституційної юстиції в механізмі стримувань і противаг, пролягає на межі психології і юриспруденції. Практично, у США, для того щоб норма позитивного права сприймалась як діюча, потрібно, щоб про неї сказав своє слово суд, адже США країна загального права, з традиційно нігілістичним ставленням до позитивного права. Конституція легітимізує суспільний договір і, на його основі, — публічну владу. Суд, який інтерпретує принцип розподілу влад, що є одним із визначальних для публічної влади, стає зв'язуючою ланкою між теоретичною конструк-

цією розподілу влад, що знайшла свій вияв у Конституції і практикою життя у вигляді механізму стримувань і противаг.

Таким чином, констатуємо очевидний факт. Саме модель побудови державної влади, під назвою стримування і противаги в специфічних умовах американської правової системи, з такими головними її ознаками, як панування загального права, роль і авторитет судової влади (право лише те, що скажуть про нього судді), особливим місцем Конституції, з державними та суспільними інститутами, які розвивались вкрай динамічно, викликала до життя прихованні, і як виявилось, іманентні повноваження Суду, як органа конституційної юстиції. Отже, вказані моменти стали тією генеруючою причиною, що сприяла появі інституту конституційної юстиції. На сьогодні можливо стверджувати, що саме за таких умов конституційний контроль і міг виникнути як специфічний інструмент судової влади в механізмі контрбалансів. Звичайно, окремі елементи конституційного контролю були відомі раніше і навіть застосовувались в державному будівництві штатів, сам Суд провів велику підготовчу роботу (справи *Chisholm v. Georgia*, *Whittington v. Poulck*) — ось ті цеглини, з яких врешті-решт була збудована «будівля конституційної юстиції» [12]. Але лише з появою в арсеналі Суду функції нагляду за конституційністю законів та інших актів являється остаточною елементом, що завершує фундацію та примушує працювати механізм стримувань і противаг.

Знову таки, проблема співвідношення категорій «орган конституційної юстиції» та «розподіл влад», в якості попереднього висновку, і як наслідок точки зору деяких науковців на цю проблему. Твердження того, що розподіл влад є причиною (наслідком) виникнення інституту конституційної юстиції, обтяжене значною кількістю умовностей та виключень, і як мінімум вимагає необхідних додаткових пояснень. Логічніше припустити, що не розподіл влад сам по собі, а розподіл влад по-американськи, тобто, створення реально діючого механізму балансу влад сукупно з писаною конституцією та дією принципів органічного конституціоналізму (один із яких, верховенство конституції, просто вимагає створення цього інституту) — є причиною його генезису. Отже, такі твердження в значній мірі характерні для американської моделі державного устрою, і для інституту, що органічно зародився в надрах його державного механізму. Для Європи, ідея конституційної юстиції, або ідея ззовні (у випадку інсталяції американської моделі), або значна інновація (якщо створювався спеціальний орган конституційної юстиції), в уставлений, і що найголовніше — більш-менш ефективно працюючий державний механізм, тобто лише один із можливих шляхів вирішення проблем, що стояли свого часу перед США. А це, як мінімум, створює евентуальну можливість, для інших способів їх вирішення, наприклад, захист основного закону в т. ч. шляхом тлумачення, за умов континентальної моделі державного устрою та особливостей правової системи, може здійснювати вищий представницький орган, адже американське (точніше англо-саксонське) — ніхто не може бути суддею в своїй справі, в Європі не має такого сенсу, а правило відоме з часів *rae romanum* — *quilibet optimus suorum*

interpres, а в багатьох країнах автором конституції є законодавча влада, дає шляхи для іншого її вирішення, в т. ч. і в Україні.

Отже, точка зору деяких дослідників про те, що розподіл влад є причиною, що породжує конституційний контроль (Овсепян, Шаповал та ін.) вимагає необхідних уточнень. Така позиція вірна лише наполовину. Сукупна дія факторів, що генерують інститут конституційної юстиції взагалі, та її конкретне втілення на національному рівні — дозволяють вирішити проблему генези конституційного контролю. Не розподіл влад сам по собі є причиною, що генерує конституційну юстицію. Розподіл влад — політико-правовий принцип, окреслює контури, задає принципову схему для ефективного і щонайголовніше безпечного функціонування влади за умов демократії. Практичне його втілення, система стримувань і противаг вимагає існування подібного інституту, для взаємодії розділених влад (досвід США).

Фактична роль Суду в системі стримувань та противаг, державного механізму США, визначається не стільки його статусом в якості судового органу, але органу конституційної юстиції, що дозволяє йому, в необхідних випадках обмежувати законодавчу діяльність конгресу та нормотворчу діяльність виконавчої влади, плюс здійснювати арбітражні повноваження між цими гілками влади. Конституція лише намічає контури принципу розподілу влад, реальне його втілення здійснюється в системі стримувань і противаг, і Суд, в якості органу конституційної юстиції займає своє унікальне місце. Судовий конституційний контроль, таким чином, став ідеальним інструментом забезпечення американської моделі представницької демократії, з будь-яких точок зору (арбітр влад, адаптація Конституції шляхом тлумачення, стабілізація політичного та державного режимів, консолідація державного механізму, захист прав меншості і т. ін.).

Конституційна юстиція — один з інститутів, в якому знаходить своє вираження публічна влада. Як інститут публічної влади, вона природно повинна перебувати у одній з її розділених функціональних частин. З формальної точки зору, привабливість американської моделі конституційної юстиції полягає в тому, що судова гілка влади вмістила в себе інститут конституційної юстиції, а в діяльності Суду настільки переплетено природність судових повноважень та набутих повноважень конституційного контролю, що досить часто буває важко сказати, що є Суд — орган, що репрезентує судову гілку влади, чи орган конституційного контролю.

При цьому слід розрізняти діяльність Суду власне як суду, та в якості органу конституційної юстиції. Суд, як орган конституційної юстиції, розглядається лише в контексті специфіки механізму стримувань та противаг. Абсолютно ця теза стосується органу з аналогічною функцією, що функціонує за європейською моделлю.

Скоріш за все, і це стосується саме Суду, відбувся процес трансформації, який вплинув на природу цього органу. Конституційна юстиція — складний інститут, який має ознаки законодавчої влади (проводячи процедуру null and void Суд виконує роль негативного законотворця, або, з функціональної точки

зору, формує за допомогою своїх специфічних методів правове поле), виконавчої (особливо це стосується контрольних функцій) та природно судової. Всі ці фактори позначаються на природі, а отже і місці в системі публічної влади органу, наділеного відповідним повноваженням. Стосовно Суду, як органу конституційної юстиції, і його місця в системі стримувань і противаг, слід сказати наступне: виконувани Судом повноваження зі здійснення конституційного контролю ідентифікуються з виконуваними ним судовими повноваженнями, а отже, спеціально не виділяються з них. Саме таке вирішення питання гармонізує місце Суду з точки зору віднесення його до однієї з гілок влади — судової, а отже, вирішує проблему в цілому для американської моделі державного механізму.

Література

1. Америкапские просветители. — М., 1969. — Т. 2. — С. 52.
2. Берпхем В. Вступ до права та правової системи США. — К., 1999. — С. 19.
3. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. — М., 1996. — С. 254–255.
4. Уилсон Д. Америкапское правительство. — М., 1990. — С. 16.
5. The Federalist / Ed. Jacob E. Cooke // Wesleyan u. Press. — 1961. — № 78.
6. Steel Seizure Case or Youngstown Sheet & Tube v. Sawyer, 343 U.S. 579 (1952).
7. U.S. v. Chadha, 462 U.S. 919 (1983); Bowsher v. Synar, 478 U.S. 714 (1986).
8. U.S. v. Nixon, 418 U.S. 683 (1974).
9. Fisher L. The Constitution between Friends: Congress, the President and the Law. — N. Y., 1987. — P. 36–38.
10. McCulloch v. Maryland, 17 U.S. 316 (1819).
11. Schlesinger A. M. Jr. The Imperial Presidency. — N.Y., 1974. — P. 9.
12. Chisholm v. Georgia, 2 U.S. 19 (1793).

УДК 342.84

О. В. Прішкіна,
*канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного права
та правосуддя ОНУ ім. І. І. Мечникова*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИБОРІВ ДО ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Актуальність теми обумовлена складними процесами становлення локальної демократії в Україні. З одного боку, має місце позитивне ставлення і визнання, легалізація, нормативна регламентація й гарантування місцевого самоврядування, а з іншого — спостерігається варіабельність централістських тенденцій, що серйозно ускладнює процеси розвитку системи місцевого самоврядування, становлення територіальної громади як його первинного суб'єкта, і з рештою, конституювання організаційно-правових форм безпосередньої демократії.

Конституція України визначає вибори як одну з пріоритетних форм народовладдя в Україні. Нині шляхом виборів обирається Президент України, на-